

Висновки. Викладене вище доводить, що саме структурно-логічні схеми навчальних курсів реалізують вимогу міждисциплінарності знань, що так само пов'язано з професійною спрямованістю та відображає необхідність цілісного навчання для підготовки до вироблення чіткої професійної позиції. Тому в інформаційних і комп'ютерних технологіях організації навчання треба передбачити наявність єдиної багатопредметної бази навчальних матеріалів і визначити в ній міжпредметні зв'язки.

Подальшої розробки потребують питання методології структурно-логічного викладу навчального матеріалу, розробки процедури експертизи й контролю якості електронних навчальних посібників, методичного забезпечення гармонійного поєднання інформаційних, комп'ютерних технологій та евристичного навчання, реалізації діяльнісного підходу.

Література

1. Богданова И.Ф. Непрерывное образование в эпоху перехода к информационному обществу [Електронний ресурс] / И.Ф. Богданова. – Режим доступу: <http://sbmt.bsu.by/projects/Thesis06.pdf>.
2. Гагарін О.О. Концептуальний підхід до подання знань в інтелектуальній освітній системі / О.О. Гагарін, В.І. Гайдаржи, С.В. Титенко // Сучасні тенденції розвитку інформаційних технологій в науці, освіті та економіці : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, (11–13 грудня 2006 р., м. Луганськ) / М-во освіти і науки України. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – С. 17–19.
3. Основні показники діяльності ВНЗ України на поч. 2008/2009 н. р. / Державний комітет статистики // Статистичний бюлетень. – К., 2009. – С. 69, 78.
4. Перминова Л.М. Формирование у учащихся общих учебных умений и навыков как условие повышения качества общего образования / Л.М. Перминова. – СПб., 2006. – 248 с.
5. Профессиональная этика юриста : учеб.-метод. пособие / [сост.: Н.М. Кипнис, Е.Л. Богданова, А.Б. Гутников]. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербургского института права им. Принца П.Г. Ольденбургского, 2004. – 282 с.

САВИЩЕНКО В.М.

ЮРИДИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ ВИПУСКНИКІВ ВНЗ

Оскільки рівень освіченості та культури суспільства визначає політичну, економічну й наукову потужність держави, освіта в широкому значенні, має стратегічне значення для розбудови демократичної, правової України. Важливим аспектом інноваційного розвитку суспільства є створення умов для навчання впродовж життя. Проблема освіти дорослих у всій її повноті стала актуальною у зв'язку з вимогами сучасного етапу розвитку суспільства, чітко вираженими в Законі України “Про вищу освіту”, Концепції програми “Освіта дорослих протягом усього життя”, рекомендаціях Міжнародних “Тижнів освіти дорослих” тощо. Цільова установка на забезпечення якості вищої освіти, її інтеграції в європейське та світове освітнє співтовариство стає орієнтиром для розробки методологічних основ проблеми соціалізації особистості в контексті безперервної освіти.

Вагомим внеском у вирішення багатьох проблем професійної освіти є думки та праці відомих психологів, педагогів-дослідників: Х. Алчевської, І. Баклицького, Є. Барбіної, М. Галушчанського, В. Горшкової, С. Змеєва, І. Зязюна, В. Костецького, Н. Ничкало, М. Подберезького, А. Сущенка, Т. Сущенко, А. Чаусова, Г. Яворської та ін.

Водночас аналіз теоретичних напрацювань учених, стан педагогічної практики, нові вимоги до професійної підготовки фахівців в умовах інноваційного розвитку суспільства та наявність певних суперечностей у цій сфері засвідчили необхідність удосконалення системи юридичної освіти дорослих.

Мета статті – розкрити особливості організації юридичної освіти дорослих у контексті навчання та соціалізації особистості впродовж життя.

Перш ніж людина зробить вибір професії, від народження відбувається багатоступінний і складний процес її духовного, інтелектуального та фізичного розвитку. Вибір професії в юнацькі роки зумовлений багатьма факторами й мотивами. Серед них: сімейні традиції, сформовані стійкі інтереси та розвинені здібності, бажання виконувати в суспільстві певну соціальну роль, поради батьків, друзів, престижність професії та ін. За даними нашого дослідження свідомий вибір майбутньої професії здійснюють лише 43–57% студентів ВНЗ. Проте й серед них від 5 до 10% змінюють професію на старших курсах або після закінчення навчального закладу. До цих показників треба додати відсоток осіб, які обрали професію ситуативно, не маючи відповідних мотивів, здібностей та інтересів. Наведені дані підтверджуються результатами аналізу вітчизняного ринку праці. Він засвідчує зростання такої негативної тенденції, як невідповідність професії профілю освіти. Таке явище досить поширене серед працівників органів внутрішніх справ (до 30%), торгівлі та підприємництва (до 78%), державних службовців (до 85%). Отже, обрати професію в юнацькі роки так, щоб вона стала покликанням на все життя, вдається не всім. Тому багато випускників вищої школи працює не за спеціальністю. Наслідки неправильного вибору професії негативні як для особистості, так і для суспільства в цілому, це: витрачені час та інші ресурси на навчання, зниження якості роботи, професійні помилки, відсутність натхнення й бажання творчо працювати, неухважність, безвідповідальність, недотримання професійної етики, постійна незадоволеність результатами професійної діяльності, підвищення дратівливості, порушення психічного й фізичного здоров'я людини. В умовах ринкової економіки працівники, які мають низькі показники якості роботи, не виявляють ініціативи, поповнюють лави безробітних з вищою освітою. Вирішити цю проблему можна шляхом професійної перепідготовки.

Проблема вибору нової професії постає не тільки перед безробітними. Нестабільна економіка змушує багатьох змінювати роботу в 30, 40, 50 років. Навіть вийшовши на пенсію, деякі розпочинають опановувати нову спеціальність. Отже, закон зміни праці діє впродовж усього життя й вимагає створення умов для навчання дорослих.

Теоретичним підґрунтям навчання дорослих є андрагогіка. Ця галузь психолого-педагогічних досліджень спрямована на вивчення проблем освіти та виховання дорослих людей. Особливого розвитку вона набула в кінці ХХ ст., коли значно розширилася сфера формальної й неформальної освіти дорослих, що потребувала спеціальних досліджень в інтересах підвищення ефективності навчального процесу, осмислення традиційної педагогічної проблематики у світлі ідей безперервної освіти.

У вітчизняній педагогічній практиці організація освіти дорослих має ряд проблем: недосконалість нормативно-правової бази; бідна матеріально-технічна база, слабка фінансова підтримка; недостатньо розвинуті зв'язки між вищими навчальними закладами та ринком праці, службами зайнятості населення; недостатнє науково-методичне забезпечення навчання дорослих; майже повна відсутність педагогічних кадрів, які володіють відповідними методиками.

Освіта дорослих стає важливою умовою соціалізації особистості. Освіта, яку людина здобула в молодості, не може забезпечити її знаннями, вміннями, ціннісними орієнтаціями, компетентністю на все життя. Переходячи з однієї ві-

кової фази в іншу, змінюється сама людина, її інтереси, уподобання, цінності, накопичується індивідуальний досвід, з'являються нові для неї соціальні ролі. Водночас змінюється й соціальне середовище. Людина змушена постійно до нього пристосовуватися. Тому в дорослому віці процес соціалізації особистості не завершується. Він триває все життя.

Важливо враховувати, що юридична освіта дорослих – це не тільки надання допомоги тим, хто в період ранньої юності помилився у виборі професії, а й можливість підвищити рівень професійної майстерності керівників навчальних закладів, медичних установ, банків, підприємств тощо. Виконання функції управління потребує розширення компетентності у сфері юриспруденції. Знання трудового, адміністративного, конституційного, цивільного, господарського, фінансового права дає змогу більш кваліфіковано забезпечувати виконання обов'язків, покладених на керівника, тому в межах посад однієї професії (вчитель – директор школи, лікар – керівник медичної установи, інженер – начальник цеху, економіст – директор банку) зміст праці може змінюватися досить суттєво, вимагаючи від особистості перепідготовки. Керівник – це не тільки успішний учитель, лікар, фінансист, а й професійний юрист. Від його імені укладаються контракти, договори, угоди. Він підписує накази, розпорядження та інші документи, які торкаються всіх правових сфер життєдіяльності колективу. Прийняття грамотних рішень вимагає постійного спостереження за змінами та появою нових законів. Тому юридична освіта для управлінця стає невід'ємною складовою професійної компетентності. Проведене емпіричне дослідження на базі Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ показує, що потреба керівників медичних установ, навчальних закладів, підприємств, державних службовців, працівників банківської системи тощо в здобутті другої вищої юридичної освіти стрімко зростає. За останні п'ять років вона збільшилася втричі (див. табл.).

Таблиця

Динаміка потреби дорослих у здобутті другої вищої юридичної освіти

Категорія	Кількість осіб, що здобувають другу вищу юридичну освіту				
	2005/06 н.р.	2006/07 н.р.	2007/08 н.р.	2008/09 н.р.	2009/10 н.р.
Керівники медичних установ	5	9	14	14	17
Керівники навчальних закладів	8	9	15	16	20
Керівники промислових підприємств	7	7	10	15	18
Державні службовці	11	13	16	24	28
Працівники банківської системи, економісти, бухгалтера	3	9	15	19	20
Підприємці	5	8	17	19	21
Жінки, що виховують дітей	1	3	8	11	12
Безробітні	0	2	5	9	10
Усього	40	60	100	127	146

Отже, ринок праці потребує фахівців широкої кваліфікації, компетентних у галузі юриспруденції.

Досить поширеною є критика щодо зростання кількості фахівців з права. Утім, світова практика професійної освіти в Німеччині, Англії, США та інших країнах свідчить, що юридична освіта – це ще не допуск до професії. Аби стати правником, потрібно одержати ліцензію на “практику права”. Юридична освіта в розвинутих країнах масова, а професія прибуткова. Наприклад, у США з 300-мільйонним населенням нараховується більше ніж мільйон фахівців з права. Юридичну освіту дорослих треба розглядати не тільки як можливість змінити професійну діяльність, зробити успішну кар’єру, а і як засіб підвищення правової культури та свідомості населення.

Юридичні знання, моральні якості, ціннісні орієнтації – важливі складові правової свідомості особистості, чинники перетворення правових вимог у непорушні принципи поведінки. Брак правових знань, духовне зубожіння є вагомою причиною девальвації цінностей права, формування правового нігілізму, скоєння правопорушень. Інноваційний розвиток суспільства вимагає усвідомлення громадянами права не тільки, як системи обмежень і заборон, а й гаранту їх захисту. Існуюча система правової освіти населення більше орієнтована на тлумачення норм-заборон і покарання, втім норми, які гарантують і захищають права людини, широко не висвітлюються. Саме тому кількісні показники звернень громадян щодо захисту прав у нашій державі, на відміну від західних та європейських країн, значно нижчі. Отже, незнання закону породжує сумнів у справедливості, силі та ефективності права.

Розробка методологічних основ юридичної освіти дорослих ускладнюється тим, що відсутній єдиний підхід до трактування понять “професійна перепідготовка”, “професійна переорієнтація”, “професійна орієнтація”. Досить часто їх вживають як синоніми. Така неузгодженість у розмежуванні цих понять потребує їх ґрунтовного та всебічного аналізу.

А. Чаусов зазначає, що “професійна перепідготовка – специфічна форма післядипломної освіти, спрямована на здобуття іншої спеціальності при збереженні попереднього освітньо-кваліфікаційного рівня. Професійна перепідготовка базується на знаннях, вміннях, навичках, опанованих кадрами при навчанні за попереднім фахом та на досвіді їх практичної діяльності” [2, с. 728].

І. Баклицький, аналізуючи психологічні проблеми трансформування мотивів у процесі професійної переорієнтації працівників, стверджує, що професійну переорієнтацію треба розглядати як “процес здобуття індивідом нового фаху з урахуванням раніше сформованих професійних якостей на підставі існуючої системи ціннісних орієнтацій, поглядів, ідеалів” [1, с. 208].

У Концепції державної системи професійної орієнтації населення подано нове тлумачення поняття “професійна орієнтація”, під яким розуміється “науково обґрунтована система взаємопов’язаних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на активізацію процесу професійного самовизначення та реалізації здатності до праці особи, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір професії або на зміну виду трудової діяльності” [5].

Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що між поняттями “професійна перепідготовка”, “професійна переорієнтація”, “професійна орієнтація” існує тісний зв’язок, який виявляється в тому, що кожне передбачає зміну трудової діяльності (повну чи часткову). Утім, вони не тотожні. У контексті ідеї вікової безперервності освіти професійна кар’єра може розвиватися як по лінії спеціалізації (поглиблення в

одній сфері трудової діяльності, обраний на початку професійного шляху), так і транспрофесіоналізації (оволодіння іншим досвідом, пов'язаним з розширенням інструментарію і сфер діяльності). Тому система професійної орієнтації (професійна інформація, апробація, консультація, професійний відбір та професійна адаптація) покликана допомагати людині зробити вибір професії не тільки в ранній юності, а й обирати шляхи професійного вдосконалення впродовж всього життя.

На наш погляд, поняття “професійна переорієнтація” не можна тлумачити як “процес здобуття індивідом нового фаху”, оскільки етимологічний аналіз свідчить, що “орієнтація” (від фр. *orientation* з лат. *oriens* – схід) – “уміння з'ясувати ситуацію” [8, с. 528]. Таким чином, його сутність полягає в здатності особистості обрати професію (вдруге, втретє тощо) відповідно до власних інтересів і здібностей.

У “Сучасному словнику з педагогіки” перепідготовка трактується як “загальний термін для позначення різних видів навчання, зумовлених змінами в характері й змісті професійних завдань. Може бути частковою, викликаною модернізацією трудового процесу, чи повною, викликаною зниженням попиту на цю професію” [8, с. 580]. Отже, “професійна переорієнтація” стосується тільки процесу вибору професії й виступає складовою більш широкого поняття “професійна орієнтація”.

Таким чином, юридичну освіту дорослих треба розглядати як складову системи післядипломної освіти, яка, відповідно до Закону України “Про вищу освіту”, здійснюється вищими навчальними закладами післядипломної освіти або структурними підрозділами вищих навчальних закладів. Існуюча практика показує, що юридична освіта дорослих здійснюється лише на юридичних факультетах ВНЗ, а інститути післядипломної освіти залишаються осторонь. Крім того, необхідно визнати, що методика викладання, та й уся система підготовки студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації орієнтована на роботу з молоддю, а тому значно відрізняється від педагогічного процесу інститутів післядипломної освіти. Професор Т. Сущенко зазначає, що “... тут доводиться не тільки навчати, а й переучувати зрілих людей, долати опір раніше сформованим стереотипам, запроваджувати нові науково обґрунтовані інноваційні засоби, педагогічну інформацію, пробувати індивідуальне ставлення до неї” [6, с. 25]. Визначені Т. Сущенко особливості педагогічного процесу в системі післядипломної освіти дають змогу стверджувати, що врахування вікових особливостей дорослих, попередньої освіти та професійного досвіду виступає важливою психолого-педагогічною умовою організації навчально-виховного процесу, зумовлює зміст освіти, вибір методів, форм, засобів навчання, стилю взаємодії тощо. У такому педагогічному процесі значно зростає роль самого студента в організації навчання. Доросла людина має достатній рівень самосвідомості, життєвий досвід, розуміє мету свого навчання та шляхи реалізації засвоєних знань. Дорослі студенти більш відповідальні. Вони беруть активну участь у плануванні, реалізації та корекції навчального процесу, самостійній роботі. Зазначені фактори обумовлюють високий рівень мотивації навчання дорослого і, як результат, високу ефективність процесу навчання.

Тому система післядипломної перепідготовки потребує максимального наближення до конкретних потреб особистості. З огляду на це освітні програми навчання дорослих повинні враховувати мету здобуття другої освіти, бути гнучкими й різноманітними. Наприклад, їх можна поділити на кар'єрні – для осіб, які, крім фахових, виконують ще і юридичні функції, та професійні – для тих, хто змінює попередню професію на юридичну. Навчання дорослих можна здій-

снювати в організаційних формах: курсів різної тривалості, юридичних майстер-класів, консультацій, стажувань та перепідготовки.

Зміст другої вищої юридичної освіти має складатися з трьох циклів навчальних дисциплін: гуманітарної й соціально-економічної підготовки; природничо-наукової підготовки; професійної та практичної підготовки. Дисципліни перших двох циклів (філософія, логіка, психологія, етика тощо) студенти вже вивчали. Їх викладання в контексті другої освіти повинно мати професійну спрямованість, яка б давала змогу враховувати сучасні наукові тенденції, предметну сферу юриспруденції та наявний рівень знань студентів із цих дисциплін.

Цикл професійної та практичної підготовки юриста традиційно складається з дисциплін, які згруповані в змістові модулі: історико-теоретичний, державно-правовий, цивільно-правовий, кримінальний, міжнародний. До нього також входять дисципліни спеціалізації, на основі яких відбувається поглиблення й доповнення фундаментальних юридичних знань. Спеціалізація в умовах кар'єрної юридичної освіти має орієнтуватися на правові нюанси тієї сфери, в якій особистість реалізувалася: для головних лікарів, завідувачів відділень – медицини, для керівників навчальних закладів – освіти, для економістів – у сфері фінансового права. Спеціалізація для тих, хто змінює попередню професію, має поглиблювати підготовку за видами юридичної діяльності: адвокатською, слідчою, прокурорською, судовою, консультативною, нотаріальною.

Освіті дорослих як самостійній сфері притаманні такі особливості:

- орієнтованість педагогічного процесу на задоволення освітніх потреб конкретної людини;
- розробка інших технологій і методик навчання;
- підвищення ролі студента в організації процесу навчання;
- партнерська взаємодія між викладачем і студентом;
- гнучкість в організації навчання за всіма параметрами (місця, часу, терміну, програми, змісту тощо).

Висновки. Розробка стратегії юридичної освіти дорослих як важливої умови соціалізації особистості має орієнтуватися на:

- врахування дії закону зміни праці та кар'єрного розвитку особистості;
 - формування нормативно-правової бази, спрямованої на визначення статусу освіти дорослих, її організаційних форм, документів про освіту;
 - виділення кар'єрної юридичної освіти – для осіб, які, крім фахових, виконують ще і юридичні функції, та професійної – для тих, хто змінює попередню професію на юридичну;
 - максимальне наближення навчання до конкретних потреб особистості.
- З огляду на це освітні програми підготовки дорослих повинні враховувати мету здобуття другої освіти, бути гнучкими й різноманітними, здійснюватися в організаційних формах: курсів різної тривалості, юридичних майстер-класів, консультацій, стажувань та перепідготовки;
- формування правової свідомості, визначення шляхів професійного та особистісного самовдосконалення, розвитку широкого діапазону професійної компетентності юриста – від глибокого розуміння Ідеї Права до вміння приймати рішення, що стосуються долі людини;
 - розуміння педагогами освіти дорослих як глобального, всеосяжного явища, яке має здійснюватися на основі закономірностей соціалізації особистості, її цілісного становлення;

– підготовку спеціалістів, які володіють андрагогічними методиками, технологіями навчання дорослих.

Отже, найважливішим концептуальним кредо розвитку андрагогіки є розробка методологічних основ юридичної освіти дорослих як феномену, що неминуче забезпечить інноваційний розвиток суспільства.

Література

1. Баклицький І.О. Психологія праці: підручник / І.О. Баклицький. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 655 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Змеев С.И. Образование взрослых и андрагогика в России: достижения, проблемы и перспективы развития / С.И. Змеев // Педагогика. – 2009. – № 7. – С. 32–39.
4. Ничкало Н.Г. Развитие профессиональной освіти і навчання в контексті європейської інтеграції / Н.Г. Ничкало // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України / редкол. В.Г. Кремень (голов. ред.) та ін. – Київ. – 2008. – Вип. 1 (58). – С. 57–69.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.2008 р. № 842 “Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення” [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.kmu.gov.ua.
6. Сущенко Т. І. Концепція розвитку післядипломної педагогічної освіти / Т. І. Сущенко // Післядипломна освіта в Україні. – 2007. – Червень. – С. 23–27.
7. Універсальний словник української мови. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – 848 с.
8. Современный словарь по педагогике / Е.С. Рапацевич – Минск : Современное слово, 2001. – 928 с.

СОЛОМІНА С.М., КЕЛЕМБЕТ Р.В.

ГОТОВНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВНЗ ДО ДІАЛОГУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні суспільство розглядає освіту як сферу інвестицій у людину, у краще майбутнє української держави. Вона покликана формувати особистість, здатну зайняти певну нішу соціального буття, особистість активну щодо світу, здатну оцінювати й обирати. У вирішенні цієї проблеми головна роль належить викладачеві ВНЗ, діяльність якого має бути спрямована на формування здатності до судження, самостійності та незалежності мислення, постійного інтересу до подій, що відбуваються. Для досягнення цих завдань викладачеві треба бути не лише гарним предметником, а й педагогом, що володіє мистецтвом діалогу.

Сучасні соціальні процеси показали множину соціальних втрат, що зумовлені дефіцитом творчих людей, тим самим актуалізувавши суспільну потребу у висококreatивній, вільній особистості, що саморозвивається, потребу в переорієнтації освіти на новій, істинно діалогічній основі. Визнання навчального діалогу та продуктивних форм педагогічного спілкування пріоритетними в освітній галузі сприяє становленню соціально-активної й компетентної особистості, а тому є актуальною проблемою сучасної педагогічної науки та практики.

Діалог на локальному та глобальному рівнях є способом спілкування й розуміння, співіснування історично різних культур, засобом продуктивного мислення та розвитку особистості, а відтак – концептуальною основою нової освіти. Дослідження проблем діалогу надзвичайно різноаспектні. Сократ і Платон розглядали діалог як засіб пізнання, знаходження істини А. Дистервег вважав, що учень повинен говорити, постійно бути в діалозі, оскільки це змушує його думати. Ф. Шлейєрмахер розглядав діалог як засіб самосвідомості, самопізнання особистості; М. Бубер, К. Яксперс – як засіб духовного єднання людей і їх духовного просвітлення.